

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVÉSZETI KAR DOKTORI ISKOLA

NAGYNÉ FÁBIÁN TÍMEA

**JENEY ZOLTÁN ÖRÖKSÉGÉNEK
JELENTŐSÉGE A MAGYAR
ZENEMŰVÉSZETBEN**

**DLA ÉRTEKEZÉS TÉZISEI
TÉMAVEZETŐ: DR. HABIL. KERESZTES NÓRA**

2018.

1.: A kutatás előzményei

Minden ember életében eljön az a pont, amikor valamilyen aspektusból fontossá válik számára a saját identitása. Nálam sem történt ez másként. Az én esetemben e belülről támadt igény a fuvolás gyökereim felkutatásában öltött testet, motorként hajtva ezzel engem előre, ami nem hagyott nyugodni egészen mostanáig, az értekezés megszületéséig.

Körül-belül 15 évvel ezelőtt kezdett bennem motoszkálni ezzel kapcsolatban egy fontos kérdés: vajon a mai kor fiatal fuvolása mennyire lehet tisztában saját hangszeres múltjával, ismeri-e egyáltalán a neves elődök szellemi örökségét, amelyet ők – sokszor nagy munka és komoly megpróbáltatások árán – végül az utókorra hagyományoztak? A válasz és a felismerés sajnos elég kiábrándító volt. Ezt követően elkezdtem felkutatni a múlt század kiemelkedő fúvós egyéniségeinek hagyatékát, azon belül is egy konkrét témára fókuszálva, a magyar fuvolaoktatás egyik kiemelkedő alakjára, Jeney Zoltán életművére fektetve a fő hangsúlyt. Elhatároztam, hogy összegyűjtöm, és valamilyen formában közzéteszem a kutatás során fellelt anyagot.

Eddigi pályám során több alkalommal vettem részt hasonló kutatási munkában. Többek között az ilyen jellegű tudományos projekteken szerzett tapasztalatok és sikerélmények voltak indítékai a disszertáció létrejöttének. Az elinduláshoz szükséges kezdő lökést végül egy saját ötlet és az ebből létrehozott ünnepi esemény adta meg. Jeney Zoltán születésének 100. évfordulója alkalmából emlékhangversenyt rendezett a Péceli Parnasszus Alapítvány 2015. október 17-én a péceli Ráday-kastély falai között, amely műsorának összeállításában alapítóként és program-koordinátorként nagy örömmel vettem részt. Az 2015 nyarán elkezdett gyűjtőfolyamattal és az emlékesttel több célom is volt. Egyfelől írásba foglalni mindazt a felhalmozott tudásanyagot, melyet három éves kutatói munkám során Jeneyvel kapcsolatban összegyűjtöttem. Másodsorban méltó emléket szerettem volna állítani vele egy olyan kiváló hangszeres szólistának, akinek nagyon sokat köszönhet a magyar fafúvós szakma.

2.: A kutatás módszerei, az anyaggyűjtés fázisai

A kezdetektől törekedtem a megkérdőjelezhetetlen, objektív adatok begyűjtésére, amely természetesen nem mindig volt egyszerű! Sok téves adat is nehezítette munkámat,

mint például a sajtóanyagokban előforduló különböző tárgyi tévedések, szóbeli segítőim megkopott emlékképei. A gyűjtőfolyamat befejeztével végül ezen információk tükrében próbáltam megítélni minden Jeneyhez kötődő történést és élethelyzetet. Minden adatot és írásban vagy szóban tett kijelentést több oldalról is meg kellett vizsgálnom, amely a hitelesség szempontjából nem csak a külvilág, de magam felé is egy fontos elvárás volt. Nehézséget okozott továbbá az is, hogy Jeney közvetlen kollégái nincsenek már az élők sorában, így tőlük a kutatásom folyamán nem remélhettem segítséget. Közvetett módszereket és utakat kellett tehát találnom a személyes jellegű információszerzésre. Tanítványok és hozzátartozók beszámolóit gyűjtöttem írásban és szóban (utóbbi hangszalag segítségével is), s mint egy filmrendező, úgy haladtam kockáról kockára.

A legfontosabb tárgyi jellegű segítséget egyértelműen az örökösök által összegyűjtött személyes dokumentáció (levelezés, kép-, plakát- és kottagyűjtemény) nyújtotta a számomra, amely mindvégig korlátlanul a rendelkezésemre állt. A családi archívum lajstromba vételekor azonban ennek ellenére maradtak még megválaszolatlan kérdések, bizonytalanságok, amelyekre az addig fellelt anyagok nem adtak egyértelmű magyarázatot. Más módon kellett tehát próbálkoznom. A téma összetettsége és sokrétűsége okán különböző, az adott korszakból való írásos naplók, személyes beszámolók alapján sikerült a hiányzó válaszokat megtalálnom. A dolgozat legérdekesebb és legértékesebb pontjait is az ilyen jellegű részek jelentik. (Például a kutatás során újonnan előkerült, ezidáig ismeretlen adatokat is felvonultató 4. témarészben Jeneynek a második világháború időszaka alatt végzett művészi és egyéb irányú tevékenysége is más megvilágításba került.) Az anyaggyűjtés másik fontos részét képezte továbbá a különböző gyűjteményekben és könyvtárakban rendelkezésre álló írásos kiadványok (könyvek, tanulmányok és cikkek) vizsgálata, amely ugyan sok időt felemésztett, ám nagyon hasznosnak bizonyult a közel három évig tartó munkafolyamat során. A megszerzett tudásanyag birtokában kezdtem bele a dolgozat vázának felépítésébe, majd ezt a végső és talán legizgalmasabb fázisába, az írásba.

Jeney Zoltán előadói kvalitásait valamint fuvola játékát – amelyekről az általam fellelt hazai és nemzetközi kritikák írói egyöntetűen pozitív és elismerő véleményt fogalmaztak meg – próbáltam szubjektív felhangoktól mentesen megítélni és saját korának előadói stílusa szerint vizsgálni. Azonban nem szabad azt sem elfelejteni, hogy a mai kor ízlésvilága és az előadói szokások mára jelentős mértékben megváltoztak.

Igyekeztem tehát minél több rádió- és lemezfelvételt begyűjteni, hogy önálló, minden véleménytől és előítélettől elkülönült képet alkothassak művészi megnyilatkozásairól. Ennek érdekében kortárs külföldi fuvalások felvételeiből is előszeretettel válogattam, akik mellett bizton állíthatom, Jeney Zoltán előadása a legcsekélyebb mértékben sem maradt el. Sőt, sok esetben például hangai adottsága és zenei karakterábrázolása tekintetében kimagaslott kollégái közül.

3.: Az értekezés tárgya

Jeney Zoltán 1915. október 24-én, egy sváb-roma vegyes házasság elsőszülöttjeként látta meg a napvilágot a délvidéki Bácskában, Szabadkán, ahol gyermekéveinek első hat évét is töltötte. Édesanyja, Schmidt Erzsébet rokonsága által egy jómódú sváb család tagjaként még arra is lehetősége nyílt, hogy az I. világháború viszontagságai ellenére képességeit a legjobb iskolákban kamatoztathassa. Mindezekon túl családjában a közismereti tanulmányok mellett zenei nevelésére is kiemelt figyelmet fordítottak. Első zenetanára nagyapja, Schmidt Pál volt, aki először piccolózni tanította meg. A középiskolát Mezőtúron illetve Kecskeméten végezte, ahol gimnáziumi tanulmányai mellett zenei képességeit is tovább fejleszthette. Tanárai Vécsey Artúr zenetanár és Eördögh János fuvolaművészek voltak. Sikeres zeneakadémiai felvételi vizsgáját követően pedig Dömötör Lajos fuvola órái mellett Kodály Zoltánnál és Siklós Albertnél tanulhatott zeneszerzést. Ezt követően 1937-ben fuvola szakon diplomázott, kitüntetéssel. Már az akadémiai évek alatt tagja lett a Budapesti Hangversenyzenekarnak, majd 1938-tól az Operaház Zenekarában folytatta zenekari pályafutását. Nem sokkal később, 1942-ben szólófuvalás szerződést kapott a Müncheni Filharmonikusoktól, amely együttesnél két évet töltött el. 1944-ben ugyan visszatért Magyarországra, ám a zürös politikai helyzet miatt, valamint a besorozástól való félelem okán másodszor is emigrált más, az Operaházban dolgozó művészkollégáival együtt. Ezeket a külföldi „kiruccanásokat” a II. világháború után hatalomra kerülő szovjetbarát vezetés nem nézte jó szemmel. Több alkalommal is fasisztának bélyegezték a Németországban töltött évek miatt. Egy évvel később, 1945-ben – valószínűleg szakmai féltékenységből adódóan, koholt rágalomokkal – feljelentették. Az ellene felhozott vádak alapján a Népbíróság végül féléves vizsgálati fogságra ítélte, amelyből később barátja, Kodály Zoltán közbenjárására felmentéssel szabadulhatott.

Életére és művészetére mindig is az alaposág, sokszínűség és a tökéletességre való törekvés volt jellemző. Szóló- és zenekari karrierje mellett komoly része volt a hazai fúvós-kamarazenei kultúra megalapozásában. 1947-ben a Fővárosi Zenekarban dolgozó kollégáival (Szeszler Tibor – oboa; Balassa György – klarinét; Ónozó János – kürt; Hara László – fagott) együtt megalapította a Budapesti Fúvósötöst, ami nemcsak Magyarországon, hanem külföldön is nagy sikereket ért el. 1956 és 1960 között több alkalommal szerepeltek Hollandiában, Belgiumban, és Franciaországban, majd jelentős koncerteket adtak Japánban is, ahova egy hosszabb turné keretében látogattak el. A Budapesti Fúvósötös tagjaként 1954-ben, szólistaként pedig egy évvel később Liszt-díjjal tüntették ki, ezt követően 1966-ban kiérdemelte a „Magyar Népköztársaság Érdemes Művésze” díjat is.

Az aktív zenészi tevékenység mellett mindig komoly hangsúlyt fektetett a hazai fuvolaoktatásra és annak fejlesztésére is. Tanári évei alatt, a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában – amelynek 1950-től haláláig művésztanára volt – fontos fuvolametodikai írásokat, munkákat jelentetett meg. Legismertebb talán ezek közül is az az eredetileg három kötetben kiadott *Fuvolaiskola* című gyűjteménye, amelybe olyan jelentős zeneszerzők komponáltak darabokat, mint Szervánszky Endre, Dávid Gyula és Járdányi Pál. Mindezek mellett Jeney Zoltán szólistaként is rengeteg mű megírására ösztökölte korának zeneszerzőit. Ezek a darabok szintén a magyar fuvolaoktatást, ezen belül is a középiskolai, főiskolai szintű repertoár bővítését szolgálták.

Munkája, családja valamint jelentős hangversenykörútjai mellett lemezfelvételek készítésére is maradt ideje. Az amerikai VOX hanglemez cég 1958-ban Jeney Zoltán, Paul Angerer és Johann Klicka előadásában rögzítette Johann Sebastian Bach összes fuvolaszonátáját, majd 1961-ben a Qualiton kiadásában jelenhetett meg egy lemezen Vivaldi, Boccherini és Szervánszky fuvolaversenye. Élete végső szakaszában szívesen készített átiratokat is, amelyeket ismeretterjesztő koncertek alkalmával mutatott be a Fúvósötössel az ország számos pontján. Hosszan tartó betegség után, 1981. október 21-én hunyt el Budapesten. Halálával pótolhatatlan űrt hagyott maga után.

4.: Eredményei

A dolgozat elsősorban egy kiváló magyar művész életművét bemutató írás, ám emellett nagyon fontos kordokumentum is. Több tudományos területet is érint, mint például: zenetudományi, zenetörténeti, történelem tudományágakat. Egy fontos korrajz, amely egy művész életén keresztül nyújt betekintést a Monarchia felbomlásának időszakától kezdve a német és orosz megszálláson keresztül a „langyos” kommunizmus időszakába. Saját életével párhuzamosan végig követhetjük a magyar zenei életben végbement forradalmi változásokat, ezen belül is legfőképpen a hazai fúvószenei kultúránk kivirágzását, amely dologban Jeney Zoltánnak elvitathatatlanul nagy érdeme volt. Az ifjúság zenei nevelése mellett a vidéki szaktanárok továbbképzése, zenei koncertek és előadások megszervezése mind fontos vállalkás volt az életében. Igyekezett minden téren helyt állni, 3 részes fuvolametodikát állított össze, amelyet kész állapotában is addig csiszolt, amíg az ő szerinte tökéletes nem lett.

5.: Következtetései

Annak ellenére, hogy egy 20. században élt fuvolaművész szellemi örökségére van legfőképpen kihegyezve az írás, egy másik fontos szerepe is van ennek a kutatásnak. Mégpedig az, hogy a jövő fuvolás generációjának szakmai identitását erősítse és alapot teremtsen egy viszonylag fiatal, virágját bontogató, a nyugati fuvolás körökben egyre nagyobb népszerűségnek örvendő fuvolás zenei műhelynek. A múlt századi magyar fúvóskultúra felvirágoztatásában meghatározó szerepet játszó fuvolaművész sokoldalúságáról számtalan más módon is tanúbizonyságot tett. Napi művészeti tevékenységein túl – melybe az átíratkésztéstől a pedagógiai jellegű előadásokon át az ifjúság érdekében végzett nevelői munka is bele tartozott – még arra is külön ügyelt, hogy minden kamarakoncertre és ismeretterjesztő zenei előadásra jól megkomponált műsort és felvezető szöveget állítson össze. Azt hiszem, az ilyen jellegű művészeti munka sok szempontból segítség lehet a jelenkor előadóművészei számára, hiszen manapság is hasonló elvárásoknak kell megfelelniük, ha kimagasló eredményeket szeretnének elérni saját területükön. Ajánlom hát szíves figyelmébe írásomat mindenkinek, aki komoly érdeklődést mutat saját zenekultúránk ezen ágának fejlődéstörténete iránt, azon belül is a jövő magyar fuvolásainak, akik nélkül nincs, és nem lehet folytatás!

6.: Felhasznált irodalom

- Arcanum Digitális Tudománytár: Forrás: <https://adtplus.arcanum.hu/hu/> Letöltés ideje: 2018. november.
- Budapest Music Center adatbázisa: Forrás: <https://bmc.hu/> Letöltés ideje: 2018. 11. 13.
- Budapesti Fúvósötös (1953): Magyar Fúvóskamarazene. *Új Zenei Szemle*, 4. évfolyam, 7–8. szám. 46–49.
- Dr. Isoz Kálmán (1935, szerk.) : *Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1934/35-iki tanévről*. Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola, Budapest.
- Dr. Isoz Kálmán (1936, szerk.) : *Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1935/36-iki tanévről*. Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola, Budapest.
- Dr. Isoz Kálmán (1937, szerk.) *Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1936/37-iki tanévről*. Országos Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola, Budapest.
- Dr. Meszlényi Róbert (1934, szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Évkönyve az 1933/34-iki tanévről*. Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Budapest.
- Feuer Márta (1972): Magyar muzsikuskok szemével. A Budapesti Fúvósötös Japánban. *Muzsika*, 15. évfolyam, 5. szám.17–19.
- Gábor István (1984): *A BHZ-től az ÁHZ-ig*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Hangfelvételek adatbázisa: Forrás: <https://www.discogs.com/> Letöltés ideje: 2018.11.12.
- Hungaroton Music Ltd. adatbázisa: Forrás: <https://hungarotonmusic.com/> Letöltés ideje: 2018.11.13.
- [Ismeretlen szerző (1955)]: Ünnepélyesen kiosztották a művészeti díjakat és kitüntetések. *Magyar Nemzet*, 11. évfolyam, 79.szám. 4.
- [Ismeretlen szerző (1966)]: Kiosztották az 1966. évi Állami- és Kossuth-díjakat Új kiváló és érdemes művészek. *Népszava*, Budapest. 94.évfolyam, 78. szám.4.
- Jeney Zoltán (1926–34): *Napló*. Családi archívum, Budapest.
- Jeney Zoltán (1952): *Fuvolaiskola I. füzet*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Jeney Zoltán (1954): *Fuvolaiskola II. füzet*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

- Jeney Zoltán (1959): *Fuvolaiskola III füzet*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.
- Jeney Zoltán (1971): Zeneoktatásunk módszeréről. *Muzsika*, 11. 6–7.
- Jeney Zoltán (1972): *Fuvolaiskola II füzet*. Editio Musica Budapest, Budapest. Z.5458.
- K. L. [sic!] (1956): A Budapesti Fúvósötös nagysikerű szereplése Belgiumban, Hollandiában és Franciaországban. *Népszabadság*, 2. évfolyam, 81. szám, 4.
- Magyar Állami Operaház Igazgatósága (1959, szerk.): *A hetvenöt éves Magyar Állami Operaház 1884–1959*. Magyar Állami Operaház Igazgatósága, Budapest.
- Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya, Jeney Zoltán személyi aktája: *Jelentés*. Budapest Fővárosi Levéltára, 1945. Budapest. 4.
- MTVA sajtóarchívuma: Forrás: <https://archivum.mtva.hu/> Letöltés ideje: 2018. december 1.
- Pándi Marianne (1977): Egy hét Budapest hangversenytermeiben. *Magyar Nemzet*, 33. évfolyam, 261.szám.4.
- Pernye András (1972): Huszonöt éves a Budapesti Fúvósötös. *Magyar Nemzet*, 28. évfolyam, 50.szám.4.
- Staud Géza (1984, szerk.): *A budapesti Operaház 100 éve*. Zeneműkiadó Vállalat, Kossuth Nyomda, Budapest.
- Szebenyi János emlékirata. 2 gépelt oldal. Családi Archívum, Budapest.
- Tari Lujza-Iványi-Papp Mónika-Sz. Farkas Márta-Solymosi Tari Emőke-Gulyásné Somogyi Klára (2005, szerk.): *A Nemzeti Zenede*. LFZE Tanárképző Intézete, Budapest. 253.
- Ujfalussy József (1958): Magyar bemutató a Budapesti Fúvósötös estjén. *Muzsika*, 1. évfolyam, 2. szám. 30–31.

Diszkográfia:

Hangfelvétel Jeney Zoltánné szóbeli beszámolója alapján. A beszélgetés hangfelvételen rögzítésre került, 2016-ban, Budapesten.